

ПСИХОЛОГІЧНІ КРИЗИ МИКОЛИ ХВИЛЬОВОГО

Нагіленко Іван Іванович

здобувач магістерського рівня вищої освіти

Спеціальність 014 «Середня освіта (Українська мова і література)»

Бутузова Лариса Петрівна

кандидатка психологічних наук, доцентка

Кафедра психології, логопедії та інклюзивної освіти

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Постановка проблеми. Життя людини в епоху кардинальних змін у суспільстві є драматичним з багатьох причин: втрата спокою, звичних умов життя, близьких людей, випробування невизначеністю, терор довкола, відчуття невідступної небезпеки та цілеспрямованих переслідувань. Це лише частина випробувань, з якими важко справитись самотужки. Зараз, у часі війни, відчуття безсилля перед загрозою особливо гостро відчувається. Втім, в часи переживання людиною вікових та життєвих криз особливо гостро відчувається вразливість, що позначається на різних сферах життя особистості. Відображення психологічних криз як проекцію у сферу взаємин та актуальних інтересів особистості, можна простежити в творчості митців: письменників, поетів, режисерів, художників тощо.

Поняття кризи у психології концептуалізується крізь різні площини (Т. Титаренко), спільним для яких є теза про те, що це переломний момент у житті людини, стан, коли вона відчуває себе безпорадною перед лицем значних змін або викликів. Дослідження трансформаційного характеру криз (Е. Еріксон, Дж. Хейлі, К. Роджерс) засвідчують, що їх передбачуваність може опосередковуватися тим, це криза нормативна (вікова) чи ненормативна (біографічна). Кризи можуть бути різними за тривалістю, інтенсивністю та причинами виникнення. Дослідження криз у психології, зокрема їх відображення у творчості письменників, є важливим напрямом, що дозволяє краще зрозуміти природу творчості, її функції та значення для особистісного розвитку. Сучасні дослідження підкреслюють зв'язок між особистими переживаннями, зокрема кризами, та творчим процесом, а також розглядають творчість як спосіб подолання кризових ситуацій та пошуку сенсу життя.

Мета статті полягає в аналізі проявів та психологічних способів розв'язання біографічних криз Миколи Хвильового.

Виклад основного матеріалу. Дослідження життєвих та особистісних криз у різних сферах та вікових рамках не нова тема в психології. Особливо гостро особистість відчуває кризу в нестабільні суспільні, економічні та політичні періоди.

Сучасна психологія розглядає біографічні кризи як періоди значних змін або труднощів у житті людини [11]. Ці зміни можуть бути пов'язані з віком, життєвими обставинами або внутрішніми конфліктами. Значення життєвих криз полягає в їхній здатності кардинально змінювати світосприйняття

особистості. Звичний, усталений та захищений світ із зрозумілим порядком, цінностями та життєвими планами на майбутнє втрачає свою визначеність. Подібні кризи є невід'ємною частиною людського існування. Їх можна переживати як природний етап розвитку (нормативні кризи) або ж зіткнутися з руйнівними кризами, що зумовлюють застій або ж якісну трансформацію особистості. Кризові періоди дестабілізують внутрішній світ людини, чинять вплив на її ідентичність та систему ціннісних орієнтирів. Значення життєвих криз полягає в їхній здатності кардинально змінювати світосприйняття людини. Звичний, усталений та захищений світ із зрозумілим порядком, цінностями та життєвими планами на майбутнє втрачає свою визначеність. Подібні кризи є невід'ємною частиною людського існування. Біографічна криза – це складний період у житті людини, що характеризується гострим переживанням невідповідності своїх життєвих цінностей, прагнень, досягнень та очікувань реальності [3]. Цей розрив може виникати на різних етапах життя, пов'язаних з віковими змінами, значущими подіями або зовнішніми обставинами. Біографічні кризи в умовах сьогодення є невід'ємною частиною життя, що може призвести або до особистісного зростання або мати деструктивні наслідки для особистості. Історичний дискурс у вивчення біографічних подій життя відомих постатей може дати широке поле для аналізу трансформаційного характеру тієї чи іншої біографічної кризи у їх житті.

Дослідження життєвих криз у психології відбувається за допомогою біографічного методу, який об'єднує кілька популярних підходів щодо його застосування [1; 10]. *Перший підхід* – це активне використання автобіографічних матеріалів, таких як особисті щоденники, приватні листи, мемуари та власне автобіографії, створені самою досліджуваною особою. Ці матеріали надають унікальну можливість дослідити індивідуальний життєвий досвід та динаміку розвитку особистості крізь призму самовираження та ретельного самоспостереження, дозволяючи досліднику заглибитись у внутрішній світ людини. *Другий підхід* передбачає ґрунтовний аналіз біографічних праць та життєписів, створених іншими дослідниками, тобто особами, що вивчали життя та діяльність конкретної особи. Цей підхід дає змогу досліджувати вплив зовнішніх факторів, складного соціокультурного середовища та різноманітних життєвих обставин на психологічне формування індивіда, розглядаючи його біографію як складову ширшого історичного та суспільного процесу [11]. *Третя стратегія* застосування біографічного методу в психології ґрунтується на здійсненні індивідуальних та групових опитувань з респондентами. У процесі таких розмов дослідники використовують формалізовані, частково формалізовані або неструктуровані питання для збору найбільш повної інформації про життєву траєкторію, отриманий багаж знань, особисті міркування та сформовані погляди опитуваних. Цей метод гарантує всебічне розуміння комплексних психологічних процесів, сталих спонукань, значущих пріоритетів та глибоких емоційних станів учасників дослідження, сприяючи одержанню якісних та інформативних даних. *Четверта тактика* використання біографічного методу полягає в безпосередній реєстрації та наступному вивченні манер, вчинків та специфіки взаємодії досліджуваного

суб'єкта з навколишніми. Цей спосіб дозволяє ідентифікувати деякі повторюваності та персональні характеристики поведінки та розвитку індивіда в реальних життєвих обставинах, надаючи дослідникам цінну інформацію про фактичну поведінку людини в різних умовах. Важливо окремо підкреслити той момент, що всі згадані тактики можуть застосовуватися як ізольовано, так і в різних поєднаннях одна з одною, залежно від визначених задач і цілей дослідження, що дає змогу дослідникам пристосовувати методологію до специфіки кожного індивідуального випадку. Такий інтегрований підхід забезпечує більш вичерпне та неупереджене сприйняття досліджуваного феномену.

У нашому дослідженні ми спиралися на метод, який передбачає глибокий аналіз біографічних праць та життєписів, створених іншими дослідниками, тобто особами, що вивчали життя та діяльність конкретної особи, а також активне використання автобіографічних матеріалів, таких як особисті щоденники, приватні листи, мемуари та власне автобіографії, створені самою досліджуваною особою.

Аналізуючи біографічні події життя Миколи Хвильового (Фітільова) звертає на себе увагу той факт, що в його житті було кілька подій, які були тісно пов'язані не лише з екзистенційними сенсами, але й з питаннями фізичного виживання, життя та смерті. Вони, на нашу думку, спричинили деструктивний вплив на його життя.

Найбільше хочеться звернути увагу на дві критичні кризи у житті Хвильового. Саме ці обставини, що склалися, на нашу думку, мали вирішальний вплив на М. Хвильового та стали причиною подальших трагічних подій у його житті.

Перша з цих ситуацій, що відбулася у 1919 році, була пов'язана з раптовим вторгненням петлюрівських військових безпосередньо на засідання солдатського повстанського комітету [2]. Внаслідок цього вторгнення М. Фітільова разом із його товаришами було заарештовано, а згодом, після поспішного та фактично неправомірного судового розгляду, їх було засуджено до розстрілу. Цей інцидент став переломним моментом у житті майбутнього письменника та відіграв значну роль у формуванні його світогляду [5]. Повстанців було посаджено на підводу та відправлено в поле, де їм було призначено смертний вирок через розстріл. У цей самий час до Рублівки повернувся один із загонів, що складався з прихильників М. Фітільова, які, дізнавшись про ситуацію, вирішили негайно вжити заходів для звільнення «своїх» побратимів. Ситуація набула критичного характеру, виникла паніка та хаос [6]. Розпочалася інтенсивна перестрілка, під час якої Миколі Фітільову дивом вдалося врятуватися, здійснивши втечу під шквальним вогнем. [3]. На жаль, двом його товаришам не пощастило, вони були розстріляні. Саме в цей драматичний момент у свідомості Миколи Хвильового відбувається глибока переоцінка життєвих цінностей та ретельний аналіз усього свого попереднього життя. Цей переломний момент у подальшому призводить до суттєвих змін у його політичних поглядах та переконаннях [8]. Це був перший етап

переосмислення свого життя письменником та початком подальших сумнівів в обраних ідеях.

Наступний важливий критичний момент трапився під Орлом. Начальник штабу, колишній білогвардійський полковник зрадив, утік і привів цілий загін червоноармійців просто до денікінців. Лише кільком політпрацівникам червоноармійського штабу, і серед них Миколі Фітільову, вдалося вирватися з полону. Але повернувшись до своїх, вони одразу ж потрапили до особливого відділу 13-ї армії, тобто до ЧК. Їм було висунуте звинувачення у «расхлябанности» і ще місяць їх, поки розбирали їхню справу, тримали у підвалі разом з бандитами і контрреволюціонерами. Від смерті врятувала «молоденька, чорноока комуністка», співробітниця ЧК, як переповідав Микола Фітільов своєму фронтовому товаришу, майбутньому українському письменникові Івану Сенченку. Це була Юлія Уманцева, яка згодом стане дружиною Миколи [4]. Особисте життя письменника також зазнає змін: він одружується з Юлією Уманцевою, яка має дочку від попереднього шлюбу - Любов. Хвильовий щиро любить дівчинку, ласкаво називаючи її Любистком. Письменник сприймав Любов як свою доньку, тому навіть залишив для неї окрему передсмертну записку.

Висновки. В ході теоретичного аналізу проблеми психології криз та біографічних зокрема, було з'ясовано, що біографічна криза – явище, яке часто трапляється у житті кожної людини. У житті Миколи Фітільова було декілька життєвих криз які кардинально змінювали його погляди на життя та світу. Ці кризи призвели до критичного стану невизначеності в житті та відсутності свого місця в суспільстві. Особистісні кризи письменника та публіциста Миколи Хвильового обтяжувалися зовнішніми спрямованими соціально-політичними впливами тоталітарного суспільства та сприяли загостренню глибини переживання кризи, неможливості її розв'язання в інший спосіб.

Список використаних джерел

1. Биков В. Ю. Сучасні напрями науково-педагогічних досліджень в галузі освітніх інформаційно-комунікаційних технологій / Биков В. Ю., Спірін О. М. // Науково практичний семінар «Мультимедійні технології в освіті» : тези доповідей.– К. : НАУ, 2010. – С. 10.
2. Бондаренко Ю. Феноменальна та рутинна історія в прозі Миколи Хвильового: зони конфліктів та небезпек. *Слово і Час*. 2009. № . С.
3. Джуліан С. Життєві кризи. Дванадцять кроків до їх подолання. Вид-во Наїрі, 2023. 128с.
4. Коломієць Р. Микола Хвильовий. Київ : Вид-во Фоліо, 2019. 120 с.
5. Куліш В. Слово про будинок “Слово”. Спогади. –Торонто : Накладом Видавництва “Гомін України”, 1966. с.
6. Любченко А., Ю.Луцький. Спогади про Хвильового (із записної книжки) *Ваплітянський збірник. Канадський Інститут Українських Студій*. Едмонтон: Мозаїка, 1977. С.33-46.
7. Мовчан Р. В., Авраменко О. М., Пахаренко В. І. Українська література. 11-й клас. 2011. С. 57.

8. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія : навч. посіб. / Л.Е.Орбан-Лембрик. К. : Академвидав, 2005. 448 с.
9. Плющ Леонід. Його таємниця, або «Прекрасна ложа» Хвильового. К. : Факт, 2006. 872 с.
10. Савиченко О.М., Базова методика до курсу «Геронтопсихологія» Каузометрія (Є.І. Головаха, О.О. Кронік) Розділ І. Особливості роботи над професійно-орієнтованим завданням з курсу «Геронтопсихологія» // Професійно-орієнтовані завдання з психології для студентів V курсу спеціальності 7.03010201 «Психологія» 8.03010201 «Психологія». – Житомир 2010.
11. Титаренко Т. М., Психологія життєвих криз особистості : навчальний посібник [для студентів вищих навчальних закладів] Бердянськ, БДПУ, 2016. 193 с.